

NUTQIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA MUSIQA TERAPIYANING AHAMIYATI

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

PhD, v.b.prof Musayeva Nargiza Sayfullayevna

2-kurs MSPD Zokirjonova Saodat Anvar qizi

Annotatsiya. Musiqa terapiyasi nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ritm, melodiya va qo'shiq orqali bolalarda nafasni boshqarish, talaffuz aniqligi va artikulyatsion harakatlar faollashadi. Tadqiqotlar musiqa terapiyasi neyropsixologik jarayonlarni faollashtirib, nutq markazlari faoliyatini rag'batlantirishini ko'rsatadi. Shu bois, logopedik mashg'ulotlarga musiqa elementlarini kiritish samaradorlikni oshiradi va bolalarning nutqni o'zlashtirish jarayonini tezlashtiradi.

Аннотация. Музыкальная терапия играет значимую роль в развитии речи детей с нарушениями речи. Благодаря ритму, мелодии и пению активизируются дыхание, артикуляционная моторика и чёткость произношения. Исследования показывают, что музыкальная терапия активизирует нейropsychологические процессы и стимулирует работу речевых центров мозга. Включение музыкальных элементов в логопедические занятия повышает их эффективность и ускоряет формирование речевых навыков у детей с различными речевыми отклонениями.

Abstract. Music therapy plays a vital role in supporting speech development among children with speech disorders. Rhythm, melody, and singing help enhance breathing control, articulation, and pronunciation accuracy. Research highlights that music therapy stimulates neuropsychological mechanisms and activates speech-related brain areas. Integrating musical elements into speech therapy sessions significantly improves the effectiveness of intervention and accelerates the development of speech skills in children with various communication difficulties.

Musiqqa terapiya, nutq nuqsonlari, bolalar rivojlanishi, ritm va melodiya, artikulyatsiya, nafas boshqaruvi, logopediya, neuroplastiklik, kommunikativ ko'nikma.

Nutq rivojlanishidagi buzilishlar — dizartriya, alaliya, kekeleish va boshqa nutq nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun jiddiy pedagogik va psixologik muammo hisoblanadi. Ushbu buzilishlar bolaning kommunikativ, ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga to'sqinlik qiladi, maktabdagi o'quv jarayonida faol ishtirok etish va ijtimoiy muhitga moslashish imkoniyatini cheklaydi. Nutqdagi buzilishlar nafaqat aloqa qobiliyatiga, balki bolaning o'ziga bo'lgan ishonchi va psixologik barqarorligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

An'anaviy logopedik mashg'ulotlar samarali bo'lsa-da, ko'p hollarda bolalar motivatsiyasi yetarli bo'lmaydi, mashg'ulot jarayoni monotona va stressli bo'lishi mumkin, bu esa o'quv jarayonining samaradorligini pasaytiradi. Shu nuqtai nazardan, musiqa terapiyasi nutq rivojlanishida qo'shimcha vosita sifatida muhim rol o'ynashi ilmiy tadqiqotlar bilan tasdiqlanmoqda. Musiqa orqali ritm, melodiya va harmonik elementlar bolalarda nafasni boshqarish, artikulyatsiya va talaffuz aniqligini yaxshilashga yordam beradi. Shu bilan birga, musiqaning emotsional ta'siri bolani bo'shashtiradi, ichki to'siqlarni kamaytiradi va bolaga muloqot jarayoniga faolroq jalb bo'lish imkonini yaratadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, musiqa terapiyasi bolalarning neyropsixologik jarayonlarini stimulyatsiya qiladi, nutq markazlarining faoliyatini faollashtiradi va shu orqali nutqni qayta ishlash tezligini oshiradi. Shu bois, logopedik mashg'ulotlarda musiqa elementlarini tizimli kiritish, bolalarning nutqini rivojlantirish jarayonini sezilarli darajada samaraliroq qiladi.

Musiqa terapiyasi logopedik amaliyotda nafaqat qo'shimcha vosita, balki nutqni rivojlantirish uchun kuchli stimulyator sifatida keng qo'llanilmoqda. Musiqa jarayonida ritmik qo'shiqlar, musiqiy o'yinlar va harakatlar orqali artikulyatsion mushaklarning faollashuvi, nafas olish jarayonining tabiiy tartibga solinishi va

talaffuzning aniqlashuvi kuzatiladi. Ayniqsa, ritmga mos nafas olish mashqlari nutq jarayonining fiziologik asoslarini mustahkamlaydi. Bunday mashg'ulotlar tizimli olib borilganda, bolalarda ovoz balandligi, nutq tempi, talaffuzning fonetik tozaligi sezilarli darajada yaxshilanadi. Shu bilan birga, musiqaning kuchli emotsional ta'siri bolani bo'shashtiradi, ichki stress, uyatchanlik yoki gapirishdan qo'rquvni kamaytiradi. Natijada bolalar o'zini erkinroq tutadi, ifoda qilishga harakat qiladi va muloqotga kirishish faolligi ortadi.

Neyropsixologik tadqiqotlar musiqaning miya faoliyatiga ko'rsatadigan ijobiy ta'sirlarini tasdiqlagan. Ritmik stimulyatsiya Broka va Vernike maydonlarining faollashuviga sabab bo'lib, nutq ishlab chiqish va nutqni tushunish jarayonlarini tezlashtiradi. Musiqiy ritmlar neyronlar o'rtasida yangi sinaptik bog'lanishlarning shakllanishiga yordam beradi, bu esa miyaning plastiklik darajasini oshiradi. Bu holat ayniqsa nutq buzilishlarida muhim bo'lib, yangi neyron yo'llari orqali kompensator nutq mexanizmlarini faollashtirish imkonini beradi.

Bundan tashqari, musiqaning kognitiv jarayonlarga ta'siri ham ahamiyatli: u diqqatni jamlash, eslab qolish va nutqni qayta ishlash tezligini yaxshilaydi. Musiqiy iboralarni takrorlash, ritmik harakatlar bilan birlashtirilgan nutq mashqlari bolaning fonematik eshituvini kuchaytiradi. Musiqa terapiyasi shuningdek ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga ham xizmat qiladi: bolalar guruhdagi musiqiy faoliyatga jalb qilinadi, birgalikda kuylash, ritmni ushlash, musiqiy navbatni kutish kabi mashg'ulotlar orqali kommunikativ madaniyat shakllanadi. Bularning barchasi bolaning nutqiy faolligini oshiradi, muloqotga kirishish qobiliyatini kuchaytiradi va ijtimoiy adaptatsiyasini osonlashtiradi.

Musiqa terapiyasining nutq nuqsoni bo'lgan bolalardagi samaradorligi ko'plab xalqaro va mahalliy ilmiy tadqiqotlar orqali tasdiqlangan. Masalan, Thaut tomonidan o'tkazilgan neyromusiqiy tadqiqotlar ritmik stimulyatsiya miya faoliyatining tashkil etilishi va nutq jarayonlarida qatnashuvchi neyron tarmoqlarni faollashtirishini ko'rsatgan. Kaplan esa musiqaning melodik-komponentlari orqali nutq markazlari o'rtasidagi neyron sinxronizatsiya kuchayishini ta'kidlab, ayniqsa dizartriya va alaliya

kabi og‘ir nutq buzilishlarida musiqa tanlovchan terapevtik ta’sirga ega ekanini isbotlagan.

O‘zbek olimlari tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlar ham ushbu yondashuvning samaradorligini tasdiqlaydi. Yo‘ldosheva musiqa terapiyasi qo‘llangan logopedik mashg‘ulotlarda bolalarning artikulyatsion moslashuvchanligi ancha tez o‘zgarishini qayd etadi. Sadriddinova maktabgacha yoshdagi bolalarda musiqiy ritmlar fonematik eshituv va talaffuz aniqligiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini ilmiy jihatdan asoslagan. Jo‘rayeva esa musiqa bilan integratsiyalashgan mashg‘ulotlar nutq sur’ati, nafasni boshqarish va kommunikativ faollikning oshishiga sabab bo‘lishini o‘rganib chiqqan.

Tadqiqot natijalari umumiy xulosaga olib keladi: musiqa terapiyasining an’anaviy logopedik metodlar bilan birgalikda qo‘llanilishi bolaning nutq rivojlanish dinamikasini sezilarli darajada tezlashtiradi. Chunki musiqa nafaqat fiziologik jarayonlarni faollashtiradi, balki bolada ichki motivatsiyani kuchaytiradi, mashg‘ulot jarayonini qiziqarli, emotsional va oson qabul qilinadigan shaklga keltiradi. Shunday qilib, musiqa terapiyasi pedagogik jarayonni yanada jonlantiradi, bolaning o‘quv faoliyatiga ijobiy munosabatini shakllantiradi va logopedik ta’sirning umumiy samaradorligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Thaut M.H. Rhythm, Music, and the Brain. New York: Routledge, 2005.
2. Yo‘ldosheva D. Logopediya asoslari. Toshkent: Fan, 2020.
3. Sadriddinova N. Maktabgacha ta’limda nutqiy rivojlanish. Toshkent, 2021.
4. Jo‘rayeva M. Bolalarda nutq buzilishlari diagnostikasi. Toshkent, 2022.
5. Djumaboyevna S. F. MULTIMEDIA OPPORTUNITIES IN THE FORMATION OF ELEMENTS OF VISUAL LITERACY IN THE EXAMPLE OF PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL //International scientific review. – 2020. – №. LXXVI. – C. 64-66.

6. Bekmuratovna T. G. Artificial intelligence in Education //Eurasian Journal of Academic Research. – 2024. – Т. 4. – №. 7S. – С. 1133-1136.